

Серед розглянутих заголовкових комплексів домінують двочленні, одним із компонентів яких є питальне речення, що може стояти як у препозиції, так і в постпозиції. Двочленні моделі представлені діалогічними єдностями, в яких компоненти пов'язані як питання і відповідь або як питання і спонування; квазидіалогічними конструкціями, поєднання компонентів яких є штучним, вони не становлять діалогічних єдностей; заголовкових комплексів із питанням у постпозиції, яке орієнтує читача в подальшому тексті. Одночленна модель лише одна, представлена окремим питальним реченням, яке переважно є загальнопитальним узагальненої семантики.

Список використаної літератури:

1. Шабат-Савка С. Т. Категорія комунікативної інтенції в українській мові: [монографія]. – Чернівці: Букрек, 2014. – 412 с.
2. Загнітко А. П. Теоретична граматика української мови. Синтаксис: [монографія]. – Донецьк: ДонНУ, 2001. – 662 с.
3. Вихованець І.Р. Граматика української мови: Синтаксис: [підручник]. – К.: Либідь, 1993. – 368 с.
4. Назаренко О. М. Діалогічні моделі заголовкових комплексів у газетному тексті / Лінгвокультурні концепти в мовній свідомості і дискурсі: [збірн. наук. праць]. – Одеса: Астропринт, 2011. – С. 247-252.
5. Завальнюк І. Я. Синтаксичні одиниці в мові української преси початку ХХІ ст.: функціональний і прагмалінгвістичний аспекти: [монографія]. – Книга, 2009. – 399 с.
6. Назаренко О. М. Однокомпонентна модель питальних газетних заголовків / Актуальні проблеми прикладної лінгвістики: випуск 1: Збірник наукових праць. – Одеса: видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2014. – С. 346-351.

Ключові слова: питальне речення, категорія діалогічності, газетний заголовок.

Ключевые слова: вопросительное предложение, категория диалогичности, газетный заголовок.

Key words: interrogative suggestion, category of dialogism, newspaper title.

ПАХОМОВА ОЛЕНА АНАТОЛІЇВНА

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
викладач Криворізького юридичного коледжу, кандидат філологічних наук*

БАГАТОКОМПОНЕНТНІ ЮРИДИЧНІ ТЕРМІНИ: СТРУКТУРА І ПРОБЛЕМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ

Для адекватного розуміння правового життя сучасної України необхідно вивчати усі без винятку явища, які незмінно присутні в усіх сферах даного життя. Одним із таких явищ є мова права, яка забезпечує нормативно-правове регулювання діяльності соціуму.

Дослідження в галузі мови права як особливої мови для спеціальних цілей були актуальними завжди, ними займалися і займаються як лінгвісти, так і правознавці, наприклад, такі відомі українські вчені, як Н. Артикуца, С. Гусарова, Г. Проценко, Д. Баранник, Ю. Прадід та ін.

Найчастіше науковцями мова права аналізується в аспекті її особливої лексики – юридичної термінології. Юридичним терміном зазвичай називають «слово або словосполучення на позначення власне правового поняття, яке відображає специфіку державно-правових явищ... і має визначення (дефініцію) у юридичній літературі» [1, с. 7]. Юридичну термінологію вивчають у різних напрямках (теоретичному, історичному, мовознавчому тощо), із застосуванням різноманітних методик, використовуючи мовний матеріал різних галузей права, заради вирішення багатьох актуальних проблем і досягнення різних цілей. Про багатоаспектність термінознавчих досліджень свідчать роботи Н. Артикуци [2], І. Кочан [3], які у своїх статтях проаналізували і певною мірою систематизували наукові пошуки в галузі юридичного термінознавства. Але в цій галузі, незважаючи на значну і плідну роботу вітчизняних науковців, залишається ще багато невирішених проблем, суперечностей.

Традиційним у науковій діяльності термінознавців є аналіз формальної структури юридичних термінів (їх зовнішнього вигляду). Актуальним у цьому напрямі є дослідження багатокомпонентних термінів, у формальній структурі яких виокремлюються два і більше слова.

Актуальність цих досліджень пов'язана, по-перше, з високим рівнем продуктивності структурного типу багатокомпонентних термінів, їхнім переважанням у юридичній термінології. Вони утворюються синтаксичним способом, тобто перетворенням вільних словосполучень у складені «еквіваленти слів». Науковці називають різні фактори поширення саме синтаксичного способу творення нових юридичних термінів: це і притаманне багатьом мовам прагнення до усунення протиріччя між обмеженою кількістю слів як засобів називання і необмеженою кількістю об'єктів називання шляхом використання словосполучень у ролі найменувань; це і прагнення до точності у вираженні основних ознак поняття, його конкретизації, деталізації шляхом збільшення компонентів терміна, що має зашкодити виникненню полісемії, забезпечити однозначне сприйняття терміна; це і можливість передати максимальну кількість інформації в компактному вигляді.

По-друге, актуальність вивчення багатокомпонентних юридичних термінів пов'язана також із вирішенням нагальних питань теорії комунікації, адекватної інтерпретації текстів.

Проблемою є відсутність серед мовознавців єдності в позначенні складених спеціальних лексичних одиниць мови права: є цілий ряд синонімів – «багатокомпонентні терміни», «багатослівні терміни», «неоднослівні терміни», «термінологічні сполуки», «термінологічні словосполучення», «терміносполучення», «терміносполуки», «складені найменування» та ін.

У нашому дослідженні ми користуємося лексичною одиницею «багатокомпонентний юридичний термін». Нею ми позначаємо стійке

термінологічне словосполучення в галузі права, яке складається з двох і більше окремо оформлених повнозначних компонентів. Компонентами можуть бути як прості, так і складні повнозначні слова.

Структуру багатокомпонентних юридичних термінів аналізують за різними критеріями: за кількістю компонентів, за типом синтаксичного зв'язку компонентів, за морфологічним типом головного (стрижневого) слова.

За кількістю компонентів і характером зв'язків між ними виділяють прості й складні багатокомпонентні юридичні терміни в українській мові: прості складаються із двох або більше повнозначних слів, одне з яких буде головним, інші – залежними від нього («Конституція України», «Кримінальний процесуальний кодекс України»); складні – із трьох і більше слів, утворені шляхом комбінування одно- і багатокомпонентних термінів («форма державного устрою»). Н. Артикуца за кількісною ознакою поділяє термінологічні словосполучення на дво-, три-, чотири і багатокомпонентні.

При визначенні числа компонентів, які формують структуру багатокомпонентних юридичних термінів, можлива проблема, пов'язана з наявністю в них службових частин мови – прийменників, сполучників. Виникає питання: чи потрібно їх враховувати як компоненти структури терміна? Вважаємо, що такими компонентами можуть бути лише повнозначні слова.

Кількість таких компонентів у межах одного юридичного терміна практично необмежена, може досягати шести («право на відшкодування шкоди, заподіяної державними органами»), семи («право на охорону здоров'я, медичну допомогу, медичне страхування»), десяти («право на відмову давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів»), тринадцяти («право на звернення до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів») компонентів. Кількісно в мові права переважають дво- і трикомпонентні термінологічні сполучення.

За морфологічним типом головного (стрижневого) слова у структурі багатокомпонентних юридичних термінів серед останніх виділяють лише іменникові та дієслівні; дієслівні багатокомпонентні юридичні терміни зустрічаються дуже рідко, оскільки для називання процесу або дії перевагу віддають іменникам («віддання неповнолітнього під нагляд»). У ролі залежних (атрибутивних) компонентів, які уточнюють, конкретизують значення базового терміна, виступають найчастіше прикметники та іменники, але можуть і дієслова, точніше – дієприкметники як форма дієслова.

Непростим завданням є оцінка ефективності функціонування конкретного юридичного терміна або типу термінів у мові права: треба враховувати різні фактори – і легкість запам'ятовування термінів, і зручність вимови та відтворення на письмі, і відповідність специфічним вимогам до цього виду лексичних одиниць. Тому, власне, мовознавці так неоднозначно оцінюють ефективність використання багатокомпонентних юридичних термінів у правничому дискурсі.

Позитивними властивостями багатокомпонентних юридичних термінів вважають: 1) об'єктивне відображення розвитку і вдосконалення правової галузі, високого рівня професійної когніції правників; 2) здатність своєю формою відтворювати родові і видові відношення між юридичними поняттями (формальна структура багатокомпонентного юридичного терміна визначає місце самого терміна в юридичній терміносистемі і поняття, що ним називається, у понятійній системі); 3) вмотивованість, тобто наявність неприхованого зв'язку між змістом поняття і формою терміна; 4) орієнтованість – властивість багатокомпонентного юридичного терміна, яка дозволяє без звернення до дефініції визначити закріплене за терміном поняття, інакше – описовість, іноді навіть повне тлумачення змісту поняття; 5) точність, адже саме багатокомпонентні юридичні терміни здатні передавати найбільшу кількість ознак змісту названого ним поняття.

Негативних властивостей у багатокомпонентних юридичних термінів мало, але вони значною мірою ускладнюють функціонування цих термінів: це 1) їхня громіздкість (антонім стислості), що є порушенням специфічних вимог до юридичної термінології; громіздкість ускладнює професійну комунікацію, вимагає особливої уваги до вимови і граматичного оформлення термінів; 2) високий рівень самостійності значень їхніх окремих компонентів, що ускладнює визначення меж багатокомпонентних юридичних термінів, виділення їх у контексті.

Для подолання негативних наслідків функціонування багатокомпонентних юридичних термінів треба вирішити проблему оптимальної структури і оптимальної довжини цих термінів. Можливо, це дотримання рівнозначності між кількістю компонентів терміна і кількістю ознак названого ним поняття.

Пропонуються різні способи скорочення довжини багатокомпонентних юридичних термінів і спрощення їхньої структури: синтаксичний (вилучення малоінформативних компонентів), словотворчий (заміна словосполучень у структурі терміна складними словами, також абревіація)

Отже, аналіз юридичної термінології дозволяє констатувати факт збільшення кількості багатокомпонентних юридичних термінів як результат розвитку і вдосконалення галузі права. Наслідком цього є, з одного боку, максимально точна передача правової норми, а з іншого – складність сприйняття і розуміння правової інформації невідповідним адресатом. Вирішення цього протиріччя є нагальною проблемою юридичного термінознавства.

Список використаної літератури:

1. Артикуца Н.В. Термінологія законодавства і проблеми законодавчих дефініцій / Н.В. Артикуца // Актуальні проблеми юридичної науки: зб. тез Міжнар. наук. конф. «Шості осінні юридичні читання», (м. Хмельницький, 26-27 жовт. 2007 р.). – Хмельницький: Вид-во Хмельн. ун-ту упр. та права, 2007. – Ч. 1. – С. 6-13.

2. Артикуца Н.В. Юридичне термінознавство в Україні: сучасний стан, основні напрями та перспективи розвитку / Н.В. Артикуца // Термінологічний вісник: Збірник наукових праць. – Київ: Інститут української мови НАНУ, 2019. – Вип. 5. – С. 6-17.
3. Кочан І.М. Правнича термінологія крізь призму лінгвістики / І.М.Кочан // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології». – № 791. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2014. – С. 112-117.

Ключові слова: мова права, юридична термінологія, багатокомпонентний юридичний термін, структура багатокомпонентного юридичного терміна, функціонування багатокомпонентного юридичного терміна.

Ключевые слова: язык права, юридическая терминология: многокомпонентный юридический термин, структура многокомпонентного юридического термина, функционирование многокомпонентного юридического термина.

Key words: language of law, legal terminology, multicomponent legal term, structure of a multicomponent legal term, functioning of a multicomponent legal term.